

KİTAB RESENZİYASI KİTABIN TƏQDİMƏTİ VASİTƏSİ KİMİ

HƏSƏNOVA A.V.

ADMİU, Kulturologiya fakültəsinin müəllimi

sahra.hsnv@mail.ru

Məqalədə resenziya kitabın təqdimatı vasitəsi kimi öyrənilir. İlk öncə resenziya anlayışına aydınlıq gətirilir. Sonra bu yazı mətninin yaradılması tarixi araşdırılır. Məqalədə həmçinin resenziyanın kateqoriyaları, əlamətləri, funksiyaları, quruluşu, məzmunu müəyyənləşdirilir. Resenziyanın obyektı, predmeti, məqsədi meydana çıxarılır.

Açar sözlər: Resenziya, kateqoriya, əlamət, tip, funksiya, komponent, modallıq, tonallıq, obyektivlik, subyektivlik, intertekstuallıq, dialogizm, publisistik janr, analitik janr, arqument, retro və arxeoresenziya, grand və mini resenziya, aspekt, sinopsis, annotasiya, hesabat, kitab

Kitabın təqdimatı vasitəsi kimi qəbul edilən kitab resenziyası kitabın fiziki xüsusiyyəti, dil və üslubu, məzmunu, öz sahəsindəki yeri, əksikliklərinin aradan qaldırılması ilə fikirləri özündə ehtiva edən yazı növüdür. İngiliscədə “book review”, “book presentation”, “book criticism”, ərəbcədə “arzu”l-kitab” kimi adlandırılan kitab resenziyaları avropada daha önəmli yer tutur. Kitab resenziyası haqqında ilk tədqiqat işi 1923-cü ildə Herbert Samuel Mallorinin müəllifi olduğu “Backgrounds Of Book Reviewing” əsəri hesab olunur (19, s.99).

Resenziya qiymətləndirmə funksiyasını yerinə yetirən, istənilən mətnin, hadisənin tənqidi təhlilini əks etdirən müasir elmi, publisistik və bədii kommunikasiyada populyar bir janrdır. Başqa sözlə desək, resenziya *“müəllifin oxucuya ilkin mətni bədii, elmi, publisistik təfsir yolu ilə təqdim etməsi nəticəsində ortaya çıxan ikinci mətnidir”* (2, s.107).

“Resenziya” latın sözü olub “nə haqqındasa baxış, məlumat, qiymət, rəy” mənasında işlədilir (8, s.22). Bizim diqqətimizi daha çox resenziyanın elmi xarakteri çəkir. Çünki bu xüsusiyyət əsərin iki vacib tərəfini – *qiymətləndirmə və tonallıq* kateqoriyasını göstərməyə imkan verir. Xüsusi elmi ədəbiyyatda bu anlayışlar hər zaman qarışdırılır. *E.A. Bajenova görə resenziyanın qiymətləndirmə kateqoriyası* müəllifin əsərin məzmununa müsbət və ya mənfi münasibətini ifadə edən çox səviyyəli vahidlər toplusudur. Ümumi qiymətləndirmə əsərdəki müsbət və mənfi faktların bir növ tarazlığıdır (1, s.159). T.V.Matveyevə görə, *tonallıq* müəllifin konkret kommunikatıv məqsədə çatması üçün əsərə emosional münasibətini və psixoloji mövqeyini ifadə edən mətnidir (5, s.17). *Tonallıq kateqoriyası özlüyündə isə üç tipə: major, minor və neytral tipə bölünür.* İ.R. Qalperinə görə istər qiymətləndirmə olsun, istər tonallıq olsun hər iki halda *modallıq* özünü göstərir (3, s.65).

Modallıq isə resenzentin reallıqla əlaqəsini əks etdirir. V.V. Vinoqradova görə modallıq əsas dilin kateqoriyalarına aiddir (9, s.21). Qiymətləndirmə və tonallıq isə modallığın ayrı-ayrı aspektlərinə əsaslanır.

Bir çox alimlər modallığı *obyektiv və subyektiv* olmaqla iki qrupa ayırır. T.V. Matveyevə görə subyektiv modallıq özündə məntiqi və emosial qiymətləndirməni saxlayır (6, s.103). Buradan belə nəticə çıxarmaq olar ki, bütün hallarda qiymətləndirmə elmi resenziyanın əsasını təşkil edir. Belə ki, ciddi məntiqi qiymətləndirmə zamanı resenzent müəlliflə polemikaya girmir, həmçinin müəlliflə barışmaz mövqe nümayiş etdirərək apponent rolunu oynayır. Elmi resenziyada müəllif müsbət fikirlərlə yanaşı, mənfi rəyləri qeyd etsə də, həmişə tarazlığı qorumaqla tonallığı saxlayır.

Elmi resenziyada *bir qrup açar sözlərdən* istifadə edilir. Bu açar sözlərdən istifadə etməkdə resenzentin məqsədi əsər müəllifi tərəfindən hiddətlə qarşılanmamaq və cəmiyyət tərəfindən qəbul edilməkdir.

Birinci qrupa mühakimələr daxildir. Bu sözlərdən resenzent öz mövqeyini ifadə etmək üçün istifadə edir. İkinci qrupa iddialar daxildir. Burada müəllif öz mövqeyini sübutlarla ifadə edir. Üçüncü dəqiqləşdirici ifadələr daxildir. Dördüncü qrupa emotivlər daxildir. Növbəti qrupa məntiqi operatorlar daxildir (11, s.83). Bütün bu açar söz qrupları resenzentin əsərə müxtəlif aspektlərdən müasibətini bildirir. Resenzent elmi resenziyanın tələblərinə uyğun olaraq parlaq ifadələrdən istifadə etmir. Müəllifin obyektiv qiymətləndirmə istəyi neytral tonallığın yaranmasına səbəb olur.

Elmi resenziya qiymətləndirici və kritik mətn tipi kimi xarakterizə edilir. Bu yanaşma resenziyaya dörd aspektdən yanaşmağa imkan verir: *koqnitiv, dil, mədəni və sosial* (11, s.84).

Elmi resenziya ikinci növ informasiya kimi xarakterizə edilir. *Elmi resenziyanın obyektini* ilkin informasiya resursundan əldə edilən faktlar və hadisələr təşkil edir (1, s.160). Ona görə də elmi resenziyanın məzmunu elmi faktlardan ibarət olur.

Elmi resenziyanın əlamətlərindən birini *intertekstuallıq* təşkil edir (10, s.192). Bu tip resenziyalar spesifik formaya və məzmununa malikdir.

Elmi resenziyanın digər əlaməti *dialogizmdir* (10, s.192). Belə ki, resenziya müəllifə resenzent tərəfindən verilmiş cavab hesab olunur. Ona görə də elmi resenziyada kommunikativ-praqmatik münasibətlər müşahidə edilir.

Kitab resenziyaları elmi ekspertizanın vacib elementlərindən biri hesab olunur. Beləki, resenziyanın statusu və funksiyaları son on ildə nəinki nizamlı cəmiyyətin, hətta elm adamlarının arasında aparılan diskussiyaların predmetinə çevrilir. Elmi institutların funksiyalaşdırılmasında prinsipial rol oynayan kitab resenziyaları yalnız elmi kommunikasiyalara aid edilmir, amma müxtəlif mədəni institutların öyrənilməsində rol oynayan vacib elementdir.

XX əsrin II yarısında bu janr elmi kommunikasiya zamanı kəskin fikir ayrılıqlarının predmetinə çevrilir (11, s.84). Həmin dövrdə ancaq mütəxəssislər hesab edirdi ki, resenziya elmi rəyin vasitəsi kimi müasir elmin adekvat tələbinə çevrilir, digər mütəxəssislər üçün resenziya elmi kritikanın vacib forması hesab edilirdi. Bu fərqli yanaşmalar resenziyaya nəinki elmi baxımdan, eyni zamanda mədəniyyət tarixi və sosiologiyası prizmasından yanaşmağı tələb edir. Zənnimizcə sosial-mədəni yanaşma bu janrın taleyi barədə diskussiyaları mədəniyyətin subyektivlik, standartlaşma, sosial zamanın sürətlənməsi kimi müasir problemlərlə əlaqəli şəkildə aparmağı ehtimalını yaradır.

Kitab resenziyaları digər rəylərdən məxsusi əlaməti ilə seçilir. Elmi işlərə verilən rəylərdən fərqli olaraq kitab resenziyaları elmi dərəcələrin alınması ilə əlaqəli deyil. Əlyazma (peer review) rəylərin toplanması sistemi ilə müqayisədə kitab resenziyaları publisistik xarakter daşıyır və publisistik janr kimi ifadə olunur (4). Kitab resenziyaları elmi müzakirələr qrupundan ayrılır. Qeyd edək ki, məqalələr haqqında aparılan müzakirələr sonda resenziya ilə deyil, məqalə ilə nəticələnir. Kitab resenziyalarının özünəməxsus xüsusiyyətindən göründüyü kimi resenziyalar kitabın ədəbiyyatda və elmdə nəşr kimi meydana gəlməklə elmdə statusunu müəyyənləşdirir.

Kitab resenziyasını elmi mətnin tipi kimi təbiətini anlamaq üçün onu mədəni kontekstdə öyrənmək lazımdır. Bu da müasir mədəni cəmiyyətdə jurnalın rolu ilə müəyyənləşir. Məlumdur ki, birinci elmi jurnal 1665-ci ildə “Journal des Scavans” hesab olunur. Bu jurnal Avropanın hər tərəfində nəşr olunan elmi kitablar haqqında resenziyaları əks etdirirdi. Beləliklə, bu janrın daha geniş yayılması klassik mədəni cəmiyyətdə mətbuatın inkişafı ilə üst-üstə düşür (11, s.85). Burada söhbət ədəbi jurnallardan gedir. Jurnalda mədəniyyətin forması kimi tələbat mədəniyyətin demokratikləşməsi ilə əlaqədar idi. Bu halda qaçılmaz olan sosial-mədəni dinamik inkişafın sistemli monitorinqinin aparılması idi. Bu işi öz üzərinə təbii ki, jurnallar götürürdü. Abram Reyblata görə jurnallar konkret oxucu auditoriyasının maraqlarına təsir edən vacib elementdir.

Məlumdur ki, nəinki iri həcmli ədəbi və ictimai-siyasi jurnallar, hətta illustrasiyalı həftəliklər və qəzetlər XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində özündə xeyli sayda resenziyanı əks etdirirdi. Moxnaçevə görə müasir mədəniyyətin konkret xarakterini tamliqlə əks etdirən jurnalların mübahisəvi təbiəti kritik təhlilin formalarının yaranmasına və yayılmasına təsir göstərir (7, s.72).

Resenziyaların XVIII əsr və XIX əsrin əvvəllərində ingilis jurnal mədəniyyətində rolunu təhlil edən Edvard Blum göstərir ki, bu janrın inkişafı müasir ədəbiyyata artan maraqla əlaqədar idi (13, s.537). Bu da ədəbi məhsulun qiymətləndirilməsi üçün emal olunmuş ədəbi zövqün tələblərinə cavab verirdi. Bununla da referatlaşmanın vəzifələri dəyişdi və öz yerini kritik qiymətləndirməyə verdi.

XIX əsrin II yarısında ixtisaslaşmış elmi mətbuat meydana gəldi. Məlumdur ki, humanitar elmlərin ən qədim qolu olan tarix sahəsində ilk peşəkar elmi jurnal 1859-cu ildə meydana gəlmişdir. Fransada belə bir jurnal 1876-cı ildə, İngiltərədə 1886-cı ildə, Amerikada 1895-ci ildə çap olunmuşdur. O dövrdə ədəbi mətbuat kimi ixtisaslaşdırılmış jurnallar da paytaxtla vilayətlər arasında körpü rolunu oynayırdı (11, s.99).

Körtis Ronnell 1994-cü ildə qeyd edir ki, son 5 ildə reseziya bölməsi yaradılmış, mövcud bölmələr genişləndirilmişdir (18, s.359). İlv Lindxom Ramançuk reseziyalar haqqında apardığı araşdırmalarında qeyd edir ki, reseziya bölməsinin həcmi jurnalın əhatə etdiyi sahə ilə əlaqəlidir (17).

Resenziya bölmələrinin təşkili təcrübəsi jurnal menecmentinin müxtəlif strategiyalarının mövcudluğu və bu tip mətnlər haqqında fikir deməyə imkan verir.

Resenziyalaşdırmanın obyektini son iki ildə nəşr olunmuş kitablar təşkil edir. Buna baxmayaraq bir jurnallarda retro və arxeoreseziyalar nəşr olunur ki, bu reseziyalar cari müzakirələrə əvvəlki illərdə nəşr olunmuş kitabları qaytarmaq funksiyasını daşıyır (4). Bəzi hallarda bir kitab haqqında fərqli yanaşmanı əks etdirən iki, hətta üç reseziya, eləcə də reseziyaçılara müəlliflərin münasibətləri də öz əksini tapır.

Elmi ədəbiyyatın tiplərinin dəyişməsi və yeni tiplərin meydana gəlməsi, eləcə də elmin sərhədlərinin genişlənməsi reseziyalaşdırmanın obyektinin differensiasiyasına gətirib çıxarmışdır. Burada əsas göstərici bir tərəfdən filmlərin və ya kütləvi informasiya vasitələrinin reseziyalaşdırılması götürülürsə, digər tərəfdən dissertasiyaların reseziyalaşdırılması götürülür. Resenziyalaşdırma təcrübəsinin institutlaşdırılması jurnallar ətrafında reseziyaların monitorinqini və ekspertizasının aparılmasını tələb edən peşəkar auditoriyanın toplanması ilə müşahidə edilir.

1986-cı ildə Qerbert Morton və Enn Rays tərəfindən aparılmış tədqiqata reseziyalar humanitar elmlər haqqında yazılmış məqalələrdən sonra ikinci yerdə durur (10, s.92). Glenə görə reseziya elmin reputasiyasını formalaşdırmaq üçün vacib mexanizm rolunu oynayır (16, s.254). Resenziyanın aktivlik dərəcəsi kitabın elmi həyatda hadisə rolunu oynayıb- oynamasını müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Resenziya elmin informasiya infrastrukturunun vacib elementidir. Dalton və Çarniqoya görə kitabların monitorinqi vasitəsi kimi yerini elektron bazalara və axtarış sistemlərinə versə də, informasiya mənbəyi rolunu saxlayır (14; 15, s.402). Bu da xüsusi tipli informasiya axtarış sisteminin yaradılmasını labüdləşdirir. Bundan başqa nəzərə almaq lazımdır ki, reseziyalar özlüyündə nəşriyyatlarla kitabxanalar arasında vasitəçi rolunu oynayır.

Hal-hazırda reseziyaların müxtəlif formaları onun komponentlərinin müəyyənləşdirilməsini labüdləşdirir. Beləliklə reseziyaları aşağıdakı kom-

ponentləri vardır:

- ✓ İnformasiya bloku;
- ✓ Qiymətləndirmə bloku;
- ✓ Analitik (arqument-analitik) blok.

Bu bloklar aşağıdakı əsas funksiyalarla xarakterizə edilir:

- ✓ İnformasiya funksiyası;
- ✓ Qiymətləndirmə funksiyası;
- ✓ Arqument- anatilik funksiya (11, s.103).

Hər bir funksiya öyrənilərkən onların auditoriyaya təsir mexanizmləri də öyrənilməlidir.

Həcminə görə resenziyalar iki tipə ayrılır: böyük (grand) və balaca (mini) (4). Böyük həcmli resenziyalar kitaba hərtərəfli yanaşmağa imkan verir. Mini resenziyalar hal-hazırda daha geniş yayılmışdır. Mini resenziyaların həcmi 1,5-2 səhifədən ibarət olur. Bu tip resenziyalar özündə qısa olsa da konkret informasiyanı əks etdirdiyinə görə analitik janr hesab olunur. Mini resenziyalarda ifadə olunan fikirlər maksimum dəqiq olmalıdır. Ona görə resenzentlərin fikrini tam ifadə etmək imkanı olmur. Bu baxımdan mini resenziyalara nisbətə grand-resenziyalar resenzentlər üçün daha əlverişlidir.

Tədqiqatçılar ənənəvi olaraq resenziyalara analitik janr kimi yanaşırlar. Bu janr üçün vacib struktur elementi kimi incəsənət məhsulunun təhlili qəbul edilir. Eyni zamanda resenziyalar oxucu üçün həmişə informasiya mənbəyi rolunu oynamışdır. Beləki, burada oxucu təkcə əsərin məzmunu haqqında deyil, eyni zamanda əsərin müəllifi və nəşriyyatı haqqında məlumat əldə edə bilər.

İnformasiya cəmiyyəti şəraitində tələbatçı hadisələrin təhlilindən öncə informasiyanı operativ şəkildə almaq istəyir. Ona görə də resenziyalar təkcə analitik deyil, eyni zamanda publisistik janr hesab edilir.

Keçən əsrin başlanğıcı tədqiqatçılara görə resenziya janrının meydana gəlməsi mərhələsi hesab edilir. Həmin dövrdə qəzet səhifələri janrların laboratoriyası funksiyasını yerinə yetirirdi (11, s.102). Bu dövrdə resenziyaların yaradılması istiqamətində iki təcrübə özünü göstərirdi. Bu bir tərəfdən mövcud janrların istifadəsini nəzərdə tuturdusa, digər tərəfdən yeni janrların yaradılmasını nəzərdə tuturdu.

Akademik kitab resenziyası müəyyən bir kitabın təhlil edilərək dəyərləndirilməsini təmin edən formal yazıdır (21, s.100). Burada resenzent təhlil etdiyi kitabın oxşar mövzuda digər kitablarla müqayisə etməyi də nəzərdə tutur.

Nəzərə almaq lazımdır ki, bəzən resenziya ilə annotasiya qarışdırılır. Amma burada bir məsələyə diqqət etmək lazımdır ki, resenziya əgər kitabın təhlili nəticəsində müəllifin yanaşmasına əsaslanırsa, annotasiya isə kitab haqqında qısa informasiyanı əks etdirirdi (20, s.1416).

Resenziyada kitabın mövzusu müəyyənləşir və ardınca dəyərləndirmə aparılır, daxildə isə bəzi tərəflər dəstəklənir və ya tənqid edilir. Amma annotasiya isə belə deyil. Beləki, burada kitabın mövzusu 7-10 səhifə daxilində məhdudlaşdırılır. Annotasiya yeni və vacib nəşrlər haqqında bazarı izləmək və məlumatlı olmağı təmin edir.

Resenziya hesabat deyil və ondan kəskin şəkildə fərqlənir. Kitab haqqında hesabat hazırlanması tələb olunursa tədqiqatçı əsərdə ana detallara fikir verməlidir. Resenziyada isə müəllifin məqsədi, mövzu ünsürləri, simvollar, mətnin tarixi aspekti və müzakirə olunan problemə müəllifin münasibəti resenziyanın mövzusu ilə paralel şərh edilməlidir. Resenziyada cavab verilməsi vacib olan əsas sual “müəllif problemə necə yanaşır?”

Kitab hesabatı ilə resenziyanın fərqi 4 meyarla müəyyənləşir:

1. Həcm: Hesabat 200-250 sözdən ibarət olduğu halda resenziya 200-1000 sözdən ibarətdir;

2. Akademik səviyyə: Hesabat orta məktəb səviyyəsində tələb olunan mətndirsə, resenziya ali təhsil müəssisələrində tələb olunan mətndir;

3. Quruluş: Hesabat və resenziyanın quruluşu bir-birinə bənzəyir. Amma hesabat sadə şəkildə kitabı təqdim etməli, ana fikri müəyyənləşdirməlidir. Resenziya isə kitabı bəyənilib-bəyənmədiyinizi, oxucuya məsləhət bilib-bilmədiyinizi müəyyənləşdirir; (20, s.1417)

Resenziya sinopsis deyil. Sinopsis yazıdakı hadisələri sıralayarkən, resenziya mövzuya diqqət yetirir. Hər ikisi kitabda olan məlumata yer ayırır, amma resenziya daha çox “niyə?” sualına əsaslanır və gizli mənanı axtarır (20, s.1417). Ən yaxşı resenziya kitabı tamlıqla təhlil etmək deyil. Kitabı yenidən qısa formada yazmaq sinopsisin vəzifəsidir. Sinopsis kitabın məzmununu söyləyərək, kitabın oxucusunun ehtiyacına uyğun olub-olmadığını müəyyənləşdirir.

Kitab resenziyalarının gələcəyi naməlumdur. Yaxın vaxtlarda resenziyaların bəlli bir şəkildə faydasız olacağı düşünülür. Onun ədəbi nümunə kimi məhşurluğunun itirdiyi iddia edilir. Keçmişdə resenziyalar kitabxanaçıları və yeni kitab gözləyən oxucuları məlumatlandırma baxımından bir çox məqsədə xidmət edirdi. Hal-hazırda isə internet əsrində kitabxanaçılar və oxucular nəşirlərin vasitəsiz hədəfinə çevrildi. Eyni zamanda resenziya professional mətnin ierarxik sıralanmasında çox da yüksək yerlərdə deyil. Kitab resenzentlərinin gələcəyinə təsir göstərən digər bir vasitə informasiya texnologiyalarıdır.

Resenziya yazmaq nəşrə gedən ən qısa və münasib yol kimi qiymətləndirilməlidir. Resenziya eyni zamanda yazmaq qabiliyyətini yaxşılaşdırmaq, analitik düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, jurnalların nəşr vaxtının necə aparıldığını öyrənmək üçün və nəşirlərlə tanış olmaq üçün yaxşı vasitədir. Çox kitabxana tədqiq olunmamış kitabı satın almadığına, eləcə də

oxucu resenziyanı oxumadan kitabı almadığına görə resenziya fəaliyyətini genişləndirmək tələbi yaranır. Bunun üçün də kitab resenziyasının yazılma vaxtına diqqət yetirilməlidir. Beləliklə:

✓ Resenziya göndərmək üçün mətbuat və ya online hədəf seçməli- Bu zaman resenziyanı yazmadan öncə kitab resenziyaları yazan redaktorlarla əlaqəyə girmək lazımdır. Bunun üçün seçdiyiniz redaktora imail göndərin. Bu imail 2 cümləni keçməməlidir: “X şəxs tərəfindən Y tarixində nəşr olunmuş Z sərlövhəli kitabla əlaqəli resenziya yazarsam qəbul edilib-edilməyəcəyi ilə bağlı məlumat almaq istəyirəm. Hal-hazırda A universitetində B mövzusu üzərində tədqiqat aparıram” (20, s. 1419).

Redaktorlarla ünsiyyətdə olmağın üstün cəhətlərindən biri də resenziya yazmalı olduğunuz kitabın sizə pulsuz göndərilməsidir.

Redaktor göndərilən elektron məktubu müsbət qarşılasa müəyyən bir vaxt ərzində resenziyanı istəyəcək. Ona görə də redaktordan yazının təqdimatı üçün təlimatın olub-olmadığını soruşmaq lazımdır. Eləcə də yazının həcmi barədə məlumat almaq mütləqdir.

✓ Kitabın oxunma müddətini müəyyən etməli: Bu zaman aşağıdakı sualları müəyyənləşdirmək lazımdır:

- Kitabın məqsədi nədir?
- Kitab təqdim etdiyi şeyi təqdim edirmi?
- Kitab öz sahəsinə nəşə gətirirmi?
- Kitab aktual mövzularla uyğunlaşırımı, uyğunlaşarsa nə dərəcədə?
- Kitabın əsas məntiqi nədir?
- Kitab yaxşı yazılıbmı?
- Kitabda hansı terminlərdən istifadə edilib və bu termin açıqlanıbmı?
- Məlumatlar nə dərəcədə dəqiqdir?
- Kitabın hədəfi kimlərdir və bu kitab onlara necə təsir edəcək?
- Kitab öz sahəsində digər kitablarla müqayisə edildikdə meydana nə çıxır?
- Əgər bu dərslikdirsə hansı dərslər üçün uyğundur?
- Eyni zamanda kitabın müəllifinin elmi-ədəbi fəaliyyəti haqqında məlumat toplamaq lazımdır.

✓ Resenziyanın planı hazırlanmalı: Kitab resenziyaları adətən 600-2000 söz arasında yazılır. Ən yaxşısı 1000 sözdən istifadə etməkdir. 20 səhifəlik resenziya yazmaq lazım deyil (20, s.1419).

Resenziya yazmaq üçün vaxt bir çox hallarda bir ay götürülür. Beləki 2 həftə kitabı oxumaq, 1 həftə resenziya planını hazırlamaq, 1 həftə də resenziyanı yazmaq üçün ayrılır. Belşer resenziya yazarkən planın hazırlanmasının mütləq olduğunu vurğulayır.

Resenziya yazarkən kitab oxunduqdan sonra 1-2 həftə gözləmək mənasızdır. Onsuz da resenziyanın əsas məqsədi məhsulu qısa zamanda ortaya

qoymaqdan ibarətdir.

Resenziya yazarkən kitabın mətnini dəyərləndirmək lazımdır, təsvirini vermək lazım deyil. Mətnə dair təsviri ifadələr seçmək önəmlidir, amma resenziyanın əsas məqsədi kitabı tənqid etməkdir. Bu zaman kitabdakı hər şeyi resenziyaya daxil etmək lazım deyil. Kitabı resenzent öz niyyətinə uyğun yox, kitabın niyyətinə uyğun təhlil etməlidir.

Resenziyanın məqsədi: Kitabın məqsədi əsasən önsözdə və giriş hissəsində verilir. Məqsəd soruşulacaq bu suallarla dəqiqləşdirilə bilər:

- ✓ Müəllif bu kitabı niyə yazmışdır?
- ✓ Kitabın hədəf kütləsi kimdir?
- ✓ Müəllif məqsədinə hansı ölçüdə çatmışdır?

Resenziyanın məzmunu: Kitabın mündəricat hissəsi təhlil edilərək kitab haqqında məlumat almaq mümkündür. Məzmunun təqdimatı kitabın özəti deyil məzmunun tanınmasıdır. Bu hissədə üzərində dayanılmalı olan suallar bunlar ola bilər:

- ✓ Kitab hansı sahəyə aiddir və bu sahədə yeri nədən ibarətdir?
- ✓ Kitab hansı mövqedən yazılmışdır?
- ✓ Müəllifə təsir edən sosial, siyasi, iqtisadi dəyişikliklər hansılardır?
- ✓ Kitabın məzmunu faktoqrafikdir və ya məntiqidir?
- ✓ Müəllifin mövzuya münasibəti təsviridir və ya analitikdir?
- ✓ Kitab hansı hissələrdən ibarətdir?
- ✓ Müəllifin müdafiə etdiyi əsas fikir və ya fikirlər hansılardır?
- ✓ Müəllif fikirlərini hansı ölçüdə bir-birilə uyğun olaraq ortaya qoymuşdur?
- ✓ Kitabın güclü və zəif tərəflərinin sərhədləri hansılardır?
- ✓ Müəllifin mövqeyi, hədəf kütlənin gözləntilərini qarşılaya biləcəkmi?
- ✓ Kitabın indeksi varmı?
- ✓ Müəllifin istifadə etdiyi mənbələrin dəqiqliyi və məzmunu ilə əlaqəsi nədir?

Resenziyada dil və üslub: Kitabı dili və üslubu aşağıdakı suallarla müəyyənləşdir:

- ✓ Kitabın dili necədir?
- ✓ Müəllif açar sözləri, əsas anlayışları və terminləri hansı ölçüdə vermişdir?
- ✓ Müəllifin üslubu hədəf kütləyə uyğundurmu?
- ✓ Müəllif mətn daxilində cədvəl, qrafik və b. istifadə etmişdirmi?
- ✓ Bunlar hansı ölçüdə anlaşılıqdır?
- ✓ Müəllif dili necə təsirli istifadə etmişdir?

Resenziyada dəyərləndirmə: Burada resenzent kitab haqqındakı təəssürat və mühakimələri ortaya qoymalıdır. Mümkündürsə müəllifin bioqrafiyası,

digər tədqiqatları təhlil edilməlidir. Mövzuyla bağlı digər məqalələrə baxa bilər. Bu məqsədlə bu suallar üzərində dayanmalıdır:

- ✓ Kitabın öz sahəsinə ən əsas təsiri nədir?
- ✓ Kitabın, müəllifin digər kitabları və yazıları arasında yeri nədir?
- ✓ Kitabın, müəllifin yada başqa yazıçıların eyni mövzuda yazdığı kitablar arasında yeri nədir?
- ✓ Gələcəkdə bu mövzuda hansı tədqiqatlar aparıla bilər?

Qısa resenziyanın məqsədi deyilməli olanı, məzmunu, kitabda deyiləni, dil və üslub, necə deyildiyi, dəyərləndirmədə deyilənlər ətrafında tənqidçilərin fikirləri ifadə edilir.

Resenziya yazısının hazırlanması: Resenziyada kitabla əlaqəli bibliografik məlumatlardan sonra əsas hissədə üç bölmə mövcuddur. Bunlar giriş, təhlil və dəyərləndirmə, müzakirə və nəticə bölmələridir.

Giriş: Bu bölmədə kitabın əsas fikri, tezisi və müəllifin məqsədi açıqlanmalıdır. Burada oxucunun diqqətini kitaba çəkəcək giriş hazırlanmalıdır. Bununla əlaqədar kitab və müəlliflə bağlı diqqət çəkəcək qısa bir fikirlə giriş hazırlanmalıdır. Kitabın əlaqəli sahəyə təsiri və önəmi müəyyənləşdirilməlidir. Diqqət çəkən bir neçə sual formalaşdırılaraq giriş hazırlana bilər.

Təhlil və dəyərləndirmə: Bu bölmədə müəllif tədqiqatları haqqında tanıdığı qısa məlumatlar verərək, yuxarıdakı təqdimatının ətrafında müəyyənləşdirilən nöqtələri diqqətə almaqla kitabın məqsədini, məzmunun qısa təsvirini, önəmini, sahədəki yerini müəyyənləşdirərək öz tərzini ortaya qoymalıdır. Kitabla əlaqəli reklam məlumatları verildikdən sonra dəyərləndirməyə keçilməlidir.

Müzakirə və nəticə: Bu bölmədə yuxarıda müəyyənləşdirilən əlamətlərin və reklam mətnini təsvir etmək lazımdır (20, s.1420).

Resenziya yazan əsas mətn anlayışı, mətnin xüsusiyyətləri (məsələn onun forması), işin aktuallığı barədə özünəməxsus anlayışa malikdir. Bu müləhizələr resenzentin araşdırma mövzusunə dair qərarının obyektini təşkil edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Баженова Е.А. Специфика смысловой структуры научного текста и его композиции // Очерки истории научного стиля русского литературного языка XVIII–XX вв. / под ред. М.Н. Кожинной : в 3 т. Т. 2 : Стилистика научного текста (общие параметры). Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 1996. Ч. 1. С. 158–235.
2. Быстрых А.В., Кашко Т.В. рецензия на обложке: критическая рецензия или реклама?// Мир лингвистики и коммуникации: электронный научный журнал. 2017. № 4. С. 104–119
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. - М. : [Б. и.], 1981.

4. Мальчевская Е.А. Трансформация жанра рецензии// Веснік БДУ. Сер. 4. 2011. № 1
5. Матвеева Т.В. Учебный словарь: русский язык, культура речи, стилистика, риторика /Т.В. Матвеева. - Екатеринбург: Издательство Уральского Университета, 2003.
6. Матвеева Т.В. Функциональный стили в аспекте текстовых категорий / Т.В. Матвеева. - Свердловск: Изд-во Урал, ун-та, 1990.
7. Мохначёва М. Журналистика и историческая наука. Кн. 2.: Журналистика и историографическая традиция в России 30–70-х гг. XIX в. М.: РГГУ. 1998
8. Набиева Е. А. Оценочность в жанре рецензии: лингвистический и прагматический аспекты: На материале «Литературной газеты» и региональной парламент-ской газеты «Тюменские известия» постсоветского периода 1993–1995 и 2003– 2005 гг.: Дис. канд. филол. наук. Тюмень, 2010.
9. Новиков В. И. Поэтика рецензии // Литературное обозрение. 1978. № 7. С. 18–24.
10. Лассан Э. Р. Рецензия как жанр и как речевой акт // Лингвистика речи. Медиастилистика: Коллективная моногр. М.: Флинта: Наука, 2012. С. 190–205.
11. Степанов Б. «Кризис жанра»: книжные рецензии в перспективе исследований научной коммуникации// Laboratorium. 2016. 8(1):82–106
12. Саенкова Л.П. Вариативность подходов к классификации жанров в журналистике и кинокритике // Слова ў кантэксте часу: да 85-годдзя прафесара А.І.Наркевіча: зб. навук. прац / пад агул. рэд. В.І. Іўчанкава. – У 2-х т. Т.1. Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2014. С. 286-293.
13. Bloom E. A. “‘Labors of the Learned’: Neoclassic Book Reviewing Aims and Techniques.” *Studies in Philology*. 1957. 54(4):537–563.
14. Dalton M. S. *The Origin and Development of Scholarly Historical Periodicals*. Tuscaloosa//University of Alabama Press. 1986.
15. Dalton M. St, and Laurie Ch. “Historians and Their Information Sources.” *College & Research Libraries*. 2004. 65(5):400–425.
16. Glenn N. “On the Misuse of Book Reviews.”// *Contemporary Sociology*. 1978. 7(3):254–255.
17. Lindholm-Romantschuk Y. *Scholarly Book Reviewing in the Social Sciences and Humanities: The Flow of Ideas within and among Disciplines*. Westport, CT: Greenwood Press. 1998
18. Runnell C. “The Place of Book Reviews in the Professional Literature.” *Journal of Field Archaeology*. 1994. 21(3):357–390.
19. Akpınar Ö.A. Kitap tanıtımı yazısının amaçları, çeşitleri, metodu ve faydaları// *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4, Sayı: 12, Eylül 2017, s. 426-441
20. Gömbeyaz K. Kitap Değerlendirmesi Yazım Kılavuzu// *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal*. Aralık 2017, Cilt 21, Sayı 2. S. 1415-1420
21. Mahfuz Z. “Yeni Eleştiri Kuramından Akademik Eleştiri Yöntemine”// *International Journal of Languages’ Education and Teaching*. 2014. s. 3, s. 99- 121

РЕЦЕНЗИЯ КНИГИ КАК ИНСТРУМЕНТ ПРЕЗЕНТАЦИИ КНИГИ

ХАСАНОВА А.В.

РЕЗЮМЕ

В статье рецензия рассматривается как средство презентации книги. Прежде всего, уточняется концепция рецензии. Затем исследуется история создания этого текста. В статье также определены категории, особенности, функции, структура, содержание рецензии. Раскрываются объект, предмет, цель рецензии.

Ключевые слова: рецензия, категория, знак, тип, функция, компонент, модальность, тональность, объективность, субъективность, интертекстуальность, диалогизм, публицистический жанр, аналитический жанр, аргумент, ретро и археологический обзор, большой и мини обзор, аспект, синопсис, аннотация, отчет, книга

BOOK REVIEW AS A PRESENTATION OF THE BOOK

HASANOVA A.V.

RESUME

The article reviews the book review as a presentation of the book. First of all, specified the concept of book review. Then is examined the history of the creation of this text. The article also defines categories, features, functions, structure, content of the review. There are disclosed object, subject, purpose of the review.

Key words: Review, category, sign, type, function, component, modality, tonality, objectivity, subjectivity, intertextuality, dialogism, publicistic genre, analytical genre, argument, retro and archaeological review, grand and mini review, aspect, synopsis, annotation, report, book